

Darrer, *darrere*, *-era*, *darrerà*, *darrerament*, *darrerat* -*ge*, *darrerenc*, *darrerets*, *darrereria*, V. *rere* *Dàrsena*, *darsenal*, V. *drassana* *Darvat*, V. *darbat* *Dassa*, *dassau*, V. *daça* (DAR) *Dassossiat*, V. *ensulsiar* *Dasta*, prep. castellanisme val., V. *HASTA* (DCEC) 5 *Dastre*, *dastra*, V. *astre* *Data*, *datar*, *datari*, *dataria*, V. *dar*

DÀTIL, prové, per via semi-popular, del llatí DACTYLUS id., i aquest, del gr. δάκτυλος id., pròpiament 'dit', per comparació de forma. □ 1.ª doc.: 1249.

A la Lleuda de Cotlliure de 1249: «quintal de dàtil --- quatre drs.» (RLR iv, 251); també en la tarifa dels corredors de Bna., de 1271 (*dais* esmenat en *dàtils* en el ms.: *EntreDL* I, 155ss., § 32); doc. empordanès de 1279-99 (BABL VII, 242); en Llull (veg. *datiler*, infra); «florida e fulada con a palma e ac *dàtils* en los rams», *VidesR* (147r2, n. 60, 14r1, amb variant ms. *dàctils* en el primer passatge); «*dàtils*: dactylus, palmulae, caryotae», OPou (*TbPu.*, 62, junt amb *pa de figues*, ib., 197). En les muntanyes valencianes aplicat també a la fruiteta del margalló o palma nana.¹ A les Illes, nom d'una espècie de marisc, que he sentit a Pollença (1964) («en castellà *dàtil* (*percebe?*)», Bover, *NotIslMall.*, 1834, p. 23), a Menorca (Ferrerries, 1964) i a la Penya d'Eivissa («són amb esclova, com musclos, però més llargaruts, dins sa roca», 1963), també en el Cantàbric, basc *datil* «muer-go, cierto marisco de concha larga y blanca, se oculta bajo la arena» (guip., però a Donostià *deitu*, que sembla pres del ll. DIGIRUS 'dit'). En llatí ja apareix com a nom del dàtil de palmera *dactylus* en algun text, *dactalos* (acusatiu pl. en l'itinerari d'Antoni, 34). El cast. *dátíl* [fi S. xv] sembla que es va manllevar del català (veg. DCEC).

El duplicat més savi *dàtil* [1757, DTo.] 'peu compost d'una síl·laba llarga i dues de breus', per comparació amb les tres falanges de què es componen els dits.

DERIV.: *Datiler* 'palmera de dàtils' [1284]: «cordes grosses d'espert, e de palma e de *datilers*», doc. ross. (RLR iv, 376; *InvLC*); Llull: «fo gran qüestió enfre lo pi e-l *datiller* e la figuera, dient cascú la noblea que li havia donada natura --- lo *datiller* allegava son dret, per ço cor donava en lo *dàtil* dolçor ---» (*Blanq.*, *NCl.* I, 296.4ss., *dàtil*, 296.10, 17); segueix usant-se en terra val. com a nom distintiu enfront de la palmera que no fa dàtils (d'on NLL en el terme de Cullera: *el Datiler del Pla, el Datil del Való*, 1962).

De *dàtil*: *dàctilic*.

CPt.: *Dactilografia*; *dactilògraf*; *dactilogràfic*. *Dactiloscòpia*; *dactiloscòpic*.

¹ Vist a la serra de la Calderona, si bé de la nota presa després a Serra no és clar si deien *dàtils* o *adàtils* (1962).

DATISME, 'forma de parlar que abusa de l'ús de sinònims', pres del gr. δατισμός, derivat del nom de Datis, el general persa derrotat a Maraton, que par-

lava treballosament el grec.

Datiu, V. *dar*

DAU, mot comú a totes les llengües romàniques, que totes juntes suposen una forma bàsica *DADU, d'origen incert; segurament de procedència oriental, d'un mot que existeix en àrab, *dad* 'joc', 'dau', i en irani: persa *dad(a)*, *dadán*, id. i, amb diversos matisos de la idea de 'joc' o 'entreteniment', en altres idiomes d'aquesta família; si bé no consta de quina llengua és originària aquesta paraula, sembla probable que sigui de l'Iran, i portada molt antigament a la Romània abans de la irrupció dels àrabs a Espanya. □ 1.ª doc.: S. XIII.

«Passà denant una taverna on havia molts ribauts e arlots qui jugaven als *daus*, e un malchia e blastomava Déus, dient molt vilanes paraules --- són irat molt fortment —dix lo cardenal— com cogit que per joch de *daus* són tants ribauts e arlots qui maldien e blastomen Déu ---», Llull (*Blanq.*, *NCl.* II, 180.22, 181.8), «per ço cor lo rey no vedava joc de *daus* en sa terra, era ladre tal home qui seria vertader e just si joc de *daus* no era» (id., ib. II, 23.13); «joch de escachs ne de *daus*», id. (*Merav.* IV, 113). «A les vegades molts mals se segueixen --- per jochs de *daus* e d'altres jocs», *CostTort* (Ol., p. 150); «eu sé jugar als *daus* e ab éls poyré viure», *VidesR* (f° 178r1, trad. «ad taxillos ludere scio», 534.19). Del regnat de Pere el Gran (1276-86), doc.: «que nengú no gos jugar dins sa casa del senyor Rey a nengú joch de *daus*, sinó a taules» (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 313). En docs. ross.: «lo senyor rey stablí que negú hom no gaus jugar ni reversat en negun joch de *daus*, exceptat joch de taules», *Ordinacions de la Batllia de Perpinyà* de l'any 1284 (RLR iv, 361); «que negú Juseu no gaus jugar en negú joch de *daus* sens licència --- del balle de Perpinyà», a. 1295, RLR v, 81; és freqüent en el Rosselló: *l'InvLC* n'aplega una desena de testimonis des de 1284 a 1446.

Però el trobem així mateix en altres textos de totes les procedències car s'esmenta el *joch de daus* a Valls l'any 1320 en els *Ordonaments e Constitucions de la vila* (GGC, prov. Tarragona, p. 790n.); «los jocs honests tu usaràs, / de jocs de *daus* te guardaràs: / jamai bon manto portaràs / mentre-l<s> segueixes», Turmeda (*Bons Amon.*, 151); en rima en JRoig: «com d'un traydor / d'ell vos guardau, / car ab fals *dau* / lo marit juga», «si són prenyades / e ve a lum, / es llur costum, / a tres o quatre / ferlos debatre, / ab *daus* rifant / o sorts gitant / quàl pare és» (*Spill*, 6298, 5489). I vegeu més il·lustracions medievals encara en *DBal.*, *Dag.* i *AlcM.*

No és menys antic en les llengües germanes. Cast. i gall-port. *dado*, tots dos des de c. 1250 (DCEC II, 102-3), oc. ant. *dat* [fi S. XII], fr. *dé*, it. *dado*, tots ells des dels orígens.

Entre les formes romàniques, les unes podrien representar igualment una base *DADU o *DATU, les altres postulen *DADU inequívocament, i alguna apa-